e-ISSN:1308-2140

TURKISH STUDIES

International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

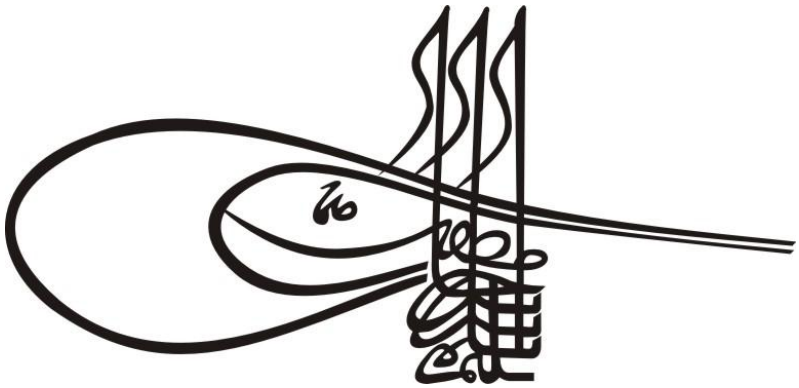
TURKISH STUDIES

Turkish Studies

International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

ACADEMIC JOURNAL

SOSYAL BİLİMLER SAYISI

Turkish Studies Dergisi, üç ayda bir yayınlananuluslararasıhakemli bir dergidir. *Turkish Studies Dergisi*'nde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukukî açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları **www.turkishstudies.net**'e aittir.
Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir. Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez.
Dergide yer alan yazıların dijital baskı, grafik tasarım, DOI numaralarının alınması ve uluslararası indeslere tanıtılması gibi işlemler Alko Dijital Baskı ve Grafik Tasarım şirketi tarafından ücret karşılığında yapılmaktadır. Dergide basım kararı alınan yazıların sahipleri yazılarının tasarım, yayın ve indeks masraflarını Alko Dijital Baskı ve Grafik Tasarım şirketine öderler.

Turkish Studies; EBSCO, DOAJ, ICAAP, Scientific Commons, MLA, ASOS, AMIR (Access to Mideast and Islamic Resources), Journal Directory, DJS (Dayang Journal System), ULAKBİM indeksleri tarafından taranmaktadır.

ISSN: 1308-2140

Volume 9/2 Winter 2014

TURKISH STUDIES

International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Sahibi / Owner
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM

Yayınevi / Publishing House
ALKO DİJİTAL BASKI MERKEZİ – GRAFİK TASARIM

Editor
Sibel ÜST

Editor Yardımcıları/Assistant Editors
Özgür AY-Ramazan BÖLÜK
Hanife ALKAN-Mehmet Burak ÇAKIN

Yayın Kurulu/Editorial Board
Fatma S. KUTLAR OĞUZ - Orhan K. TAVUKÇU
Ali AKAR-Dursun Ali TÖKEL
M. Vefā NALBANT-Caner KERİMOĞLU
Ülkü ELİUZ-Mitat DURMUŞ
Yavuz BAYRAM-İsrafil BABACAN
Mehmet Dursun ERDEM – Tuncay BÜLBÜL
Cemalettin KÖMÜRCÜ

Danışma Kurulu/Board of Advisory
Ahmet BURAN- Gürer GÜLSEVİN
Turgut KARABEY-Mehmet AYDIN-Ramazan KORKMAZ

Genel Koordinatör/General Coordinator
Yavuz BAYRAM

Kaynakça Sorumluları/Persons for Bibliography Process
Süleyman Kaan YALÇIN
Murat ŞENGÜL - Veysel İbrahim KARACA
Kadri H. YILMAZ

Yabancı Dil Uzmanları
Muhammet Raşit MEMİŞ - Yusuf AYDIN

Baskı Sorumluları/Persons for Print Process
Özgür AY - Önder SEZER

Dış Temsilciler Koordinatörü/General Coordinator of Foreign Editors

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN

Dış Temsilciler/Representative of Foreign Country

USA	Robert DANKOFF
Germany	Marcel ERDAL-Zeki KARAKAYA
Greece	Fatih KEMİK
Japan	Yuu KURIBAYASHI
Norway-Swedish	Bernt BRENDEMOEN
England	Fikret TURAN
Albania	Xhemile ABDİU
Central Asia	Seadet SHİKHİYEVA
Kazakhstan	Gülnar KOKUBASOVA
Kyrgyzstan	Ulanbek ALİMOV-Osman KÖSE
Azerbaijan	Vusale MUSALİ
Uzbekstan	Cabbar İŞANKUL
Halab-Aleppo (Syria)	Ahmet DEMİRTAŞ
Poland	Öztürk EMİROĞLU

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

ULUSLARARASI GÖÇ: ÇEŞİTLERİ, NEDENLERİ VE ETKİLERİ
INTERNATIONAL MIGRATION: ITS TYPES, CAUSES AND EFFECTS
Abdurrahman YILMAZ
1685-1704

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER DERSİNE VE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENİNE KARŞI TUTUMLARI İLE AKADEMİK BAŞARILARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
AN INVESTIGATION INTO THE RELATIONSHIP BETWEEN LEARNERS' ACADEMIC ACHIEVEMENT AND THEIR ATTITUDES TOWARDS SOCIAL STUDIES LESSON AND THE TEACHER
Ayşegül YILMAZER
Selçuk Beşir DEMİR
1705-1718

NEVŞEHİR'DE YAŞAYAN GELENEKSEL MESLEKLERİN DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMÜ
THE TRANSFORMATION AND CHANGING OF LIVING TRADITIONAL PROFESSIONS IN NEVSEHIR
Mehmet Ali YOLCU
1719-1738

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DEĞER ALGISI
(KARABÜK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)
UNIVERSITY STUDENTS' PERCEPTION OF VALUES (THE EXEMPLAR OF KARABUK UNIVERSITY)
Y. Sinan ZAVALSIZ
1739-1762

TÜRKİYE'DE FUTBOLUN TARİHİNE BİR BAKIŞ: TOPLUMSAL SONUÇLARI AÇISINDAN FUTBOL VE SİYASET İLİŞKİSİ
AN OVERVIEW OF HISTORY OF FOOTBALL IN TURKEY: THE RELATIONSHIP BETWEEN FOOTBALL AND POLITICS IN TERMS OF THE SOCIAL RESULTS OF IT
Mert Kerem ZELYURT
1763-1779

Turkish Studies - *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*
Volume 9/2 Winter 2014, p. 1719-1738, ANKARA-TURKEY

NEVŞEHİR'DE YAŞAYAN GELENEKSEL MESLEKLERİN DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMÜ*

*Mehmet Ali YOLCU***

ÖZET

İnsanın ihtiyaçlar ölçüsünde tarih öncesi dönemlerden itibaren araç gereçler ürettiği bilinmektedir. Bu araç gereçlerin kullanımında uzmanlaşma, insanlığın geçirdiği tarımsal devrimle birlikte avcı-toplayıcılıktan daha gelişmiş bir işbölümünü sosyal hayata uygulamasıyla ivme kazanmış, bugün *meslek* olarak adlandırdığımız kavram, araç-gereç kullanımıyla paralel yaygın hale gelmiştir. Toplumların ekonomik ilişkilerinin çağlara göre değişmesi, yeni yeni mesleklerin doğmasına sebep olurken, eski mesleklerin bir kısmı tarih sahnesinden silinmiş, bir kısmı da dönüşerek yeni biçimlerde varlığını sürdürmüştür.

Bütün bu değişimler bazı dönemlerde yavaş yavaş olmuş, bazı dönemlerde ise oldukça hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu hızlı değişimlerin olduğu dönemlerin başında Sanayi Devrimi gelmektedir. Sanayi Devrimiyle beraber çoğu meslekte makineleşme, bilindik üretim süreçlerini ortadan kaldırarak onları adeta zihinlerde yaşatılan güzel bir hatıra konumuna itmiştir.

UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesiyle dünya üzerinde koruma altına alınmaya çalışılan alanlardan biri de geleneksel mesleklerdir. Üretim-tüketim ilişkilerinin değişmesi ve sanayi devrimi sonrası makineleşmeyle beraber geleneksel üretim, hızla ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu sebeple ülkemizde yapılan derleme çalışmalarına katkıda bulunmak, bu alanda Nevşehir'in kültürel belleğini araştırmak, tarihsel geçmişlerinden hareketle geleneksel mesleklerin etrafında oluşmuş çeşitli gelenek ve inançları ortaya koymak, bu mesleklerin sorunlarını ilgililere duyurmak, konuyu SOKÜM eksenli koruma tedbirleri ile kültür ekonomisi bağlamında mesleki sunumların uygulanabilirliğini tartışmak amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Meslek, SOKÜM, Kültür Turizmi.

* Bu yazıda kullanılan veriler, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi bünyesinde yürütülen NEÜBAP13S9 numaralı BAP projesi kapsamında elde edilmiştir.
Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.
** Yrd. Doç. Dr. Nevşehir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: mehmetaliyolcu@gmail.com

THE TRANSFORMATION AND CHANGING OF LIVING TRADITIONAL PROFESSIONS IN NEVSEHIR

ABSTRACT

It is known that human beings have produced some tools the extent of needs since prehistoric times. After agricultural revolution, the specialization in the use of these tools has gained momentum with a more advanced division of labor than hunter-gatherer being applied to social life and the concept we call "profession" has become common in parallel with use of tools. The changing of economic relations of societies according to ages led to emergence of new professions; so some of the old professions disappeared, some of them were also transformed and survived in new format.

All these changes occured slowly in some periods and they also happened rather fast. The Industrial Revolution is of first order of periods these fast changes occured. With Industrial revolution, the mechanization in many professions removed familiar process of production and turned into a wonderful remembrance living in minds.

One of the fields to be taken under the protection by the UNESCO's Intangible Cultural Heritage Protection Convention is traditional professions. Traditional production quickly faced with the danger of disappearance by the change in the relations of production-consumption and mechanization after Industrial Revolution. Therefore this paper was prepared in order to contribute to studies of collection in our country, to search cultural level of Nevşehir in this field, to reveal various traditions and faiths around the traditional professions by utilizing historical past, to announce the problems of these professions to authorities and discuss the feasibility of occupational presentations in the context of cultural economy with cautions of protection relating ICHPC.

Key Words: Traditional professions, ICHPC, Culture Tourism.

Giriş

Meslek, insanlara yararlı mal ya da hizmet üretmek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, belli bir eğitimle kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, kuralları toplumca belirlenmiş etkinlikler bütünüdür (Kuzgun 2003: 15). Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*'nde mesleği emek piyasalarının büyümesinin bir sonucu olarak ev eksenli işlerden ayrılan iktisadi bir rol olarak tanımlar ve mesleki rollerin bir sanayi kuruluşunun, resmi bir dairenin ya da sosyoekonomik yapının içindeki daha geniş bir iktisadi işbölümünün bir parçasını oluşturduğunu söyler (Marshall 1999: 491).

William Goode, meslek üyelerinin neden bir topluluk olarak adlandırılması gerektiğini şöyle açıklar:

> "Her yerleşik mesleğin özelliği ve geleceğe yönelik diğer mesleklerin amacı 'bir meslek topluluğu' olmaktır. Profesyonel mesleklerin hepsi, fiziksel bir varlığı olmayan topluluklardır, diğer topluluklar gibi hareket kabiliyeti zayıftır, kurucu babaları ile şimdiki yönetici kuşak arasında hiçbir kan bağı bulunmaz. Yine de şu özelliklerinden dolayı topluluk

olarak adlandırılırlar: 1. Üyeleri kimlik duyguları ile birbirlerine bağlıdırlar. 2. Bir kez üye olunduğunda sadece çok az kişi mesleği terk edebilir. 3. Üyeleri açısından, meslekler son bir nokta ya da çoğu kimse için sürekli devam eden bir süreçtir. 4. Hem üyeler hem de üye olmayanlar açısından rol tanımlamaları bellidir ve her üye için aynıdır. 5. Birlikte hareket edilen alanlarda, meslekten olmayanların sadece kısmen anlayabilecekleri ortak bir dil vardır. 6. Topluluk, üyeleri üzerinde bir otoriteye sahiptir. 7. Bunun sınırları makul ölçülerdedir ve coğrafyasal ya da fiziksel olmasa bile toplumsaldır. 8. Meslekler biyolojik olarak gelecek kuşakları üretmese bile, yeni gelen acemileri seçmede elinde tuttuğu kontrol ve bu kişileri gönderdiği eğitim ya da toplumsallaşma süreçleri sayesinde bunu toplumsal olarak yapar. Şüphesiz ki, mesleklerin topluluk olma dereceleri değişiktir ve bunları bu şekilde görmek de yeni değildir." (Goode 1996: 67-68).

Diğer yandan geleneksel meslek kavramıyla, geçmişten beri yaşayagelen, halk estetiğini ürünlere yansıtan, geleneksel yollarla çırak yetiştiren, el sanatlarıyla ilişkili meslek, akla gelmektedir. Geleneksel meslekte endüstriyel üretim koşullarından ziyade basit el aletleri ve kol gücü ön plana çıkmaktadır. İnsanların ihtiyaçları ölçüsünde ortaya çıkan bu mesleklerin öğrenme süreçleri halk kültürünün yarattığı bilgilerle inşa edilir. Bu bilgilerden yola çıkılarak yapılan bir ürün de ister istemez halkın ortak beğeni anlayışını ve halk kültürü öğelerini yansıtacaktır. Söz konusu mesleklerdeki geleneksel nitelik işte bu amillerle ortaya çıkmıştır.

Geleneksel meslek olgusunu daha iyi anlayabilmek için *gelenek* kavramını açıklamak yerinde olacaktır. Dursun Yıldırım'a göre, milletlerin hayatında, tarih sahnelerinde görünmelerinden bu yana, varlıklarını, bütünlüklerini ve farklılıklarını koruyan, ihtiyaçlarını her anlamda karşılayan düzenler görülür. Süreklilik vasfına sahip bu düzenlerin hepsine, gelenek adını verilir. Bunların sayısı, fonksiyonları ve yapı özellikleri, ait oldukları milletin gelişme durumlarına ve ihtiyaçlarına göre değişir. Sayıları, özellikleri ve fonksiyonları ne olursa olsun, bir milletin hayatında yer alan geleneklerin tümü, o milletin kültürünü meydana getirir (Yıldırım 1998: 81-82).

Ruhi Ersoy'a göre, gelenekler çıkış noktasında bireysel karakterli olsalar da nakledilme yoluyla toplumsal olma kapasitesine ulaşabilmektedirler. Nakledilme süreçlerinde ise, geçmişten geleceğe doğru akıp giden dinamik zaman içinde toplumsal tecrübelerden oluşan birikimle, toplumların bugününü ve yarınını şekillendirirken; aynı zamanda, temsil ettikleri toplumlar için bütünleştirici, öteki için de farklılaştırıcı bir işleve sahip olurlar. Gelenekler toplumsal yapıların farklılığını ve ait olduğu toplumların yaşam biçimini anlamayı sağladıklarından veya büyük ölçüde yardımcı olduklarından dolayı halkbilimciler için de önemli bir yol haritasıdırlar (Ersoy 2006: 135).

Metin Ekici, geleneği, "eskiden beri devam edip gelen, gayri resmî yol ve yöntemlerle kazanılan ve kuşaktan kuşağa aktarılan ve zamanın ihtiyaçlarına göre her kuşakta belli ölçüde bireysel yaratıcılığa ve değişmeye ve de gelişmeye izin veren bilgi, hareket ve materyal ürünleri üretme ve kullanma tarzı*"* (2007: 20) şeklinde tanımlamaktadır.

Gelenekle ilişkili olarak düşünülen geleneksel meslek kavramının içerisine, el sanatları ürünlerinin ticari bir maksat güdülerek pazarlandığı meslek dallarını almak yerinde olacaktır. Geleneksel meslek kavramı aynı zamanda; belli bir geleneği olan, usta-çırak ilişkisine dayanan, bireysel yaratıcılığa yer veren, toplum tarafından kendine ait olduğu kabul edilmiş, eski zamanlardan beri varlığını sürdüren meslekleri kapsar (Duman 2011: 15).

Geleneksel mesleklerin tespit edilmesinde dikkat edilecek hususlardan biri, söz konusu mesleğin el sanatlarına dayanıyor olmasıdır. Bir el sanatı ürününün mesleğin eskiliği ve geleneksel üretim ilişkileri çerçevesinde ticari kaygılarla pazarlanıyor olması, o mesleğe geleneksel bir kimlik

kazandıracaktır. Bu bağlamda sanayi devrimi öncesinden gelen üretim ilişkilerine sahip meslekler mercek altına alınmalıdır.

Sanayi Devrimi ve Seri Üretim

İnsanlık tarihinin başlangıcı olarak her ne kadar yazının keşfi gösterilse de araç-gereç yapımına geçişin uygarlığın ilerlemesinde büyük etkileri olmuştur. Araç-gereç kullanan insan, toplumsal işbölümü, uzmanlaşma ve nihayetinde mesleklerin doğuşunun kapılarını aralamıştır. Günlük hayatta kullanılan kap kacaklar, savaş ve avlanma aletleri, barınak yapımında kullanılan malzeme ve aletlerin yapımında uzmanlaşmış kişilerin varlığı tarih öncesi dönemlere kadar gitmektedir. Zamanla ticaretin ortaya çıkışıyla belli alanlarda uzmanlaşmış kişiler, başka ürünlerle takas veya değerli madenler karşılığında yapmış oldukları ürünleri satmaya başlamışlar ve böylece meslek denilen olgu ortaya çıkmıştır.

Sosyo-ekonomik gelişme sürecinde toplumlar ilkel toplumdan tarım toplumuna, tarım toplumundan sanayi toplumuna, günümüzde ise sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş şeklinde farklı gelişme aşamaları geçirmişlerdir. Bu gelişme aşamalarından insanlık tarihinde iz bırakanlarından birincisi insanları ilkel yaşamdan toprağa ve yerleşik düzene bağlayan tarım toplumuna geçiş, ikincisi tarım toplumundan kitlesel üretimin, tüketimin ve eğitimin önemli olduğu sanayi toplumuna geçiş, üçüncüsü ise kitlesel refahın, bilginin ve nitelikli insan sermayesinin önem kazandığı bilgi toplumu aşamasıdır (Aktan ve Tunç 1998: 118-120).

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş 18. yüzyılın sonuna doğru yaşanan sanayi devrimi ve Fransız devriminin sonucunda oluşmuştur. Sanayi devrimi; James Watt'ın 1765'de buhar makinesini bulması ve bunun enerji kaynağı olarak kullanılması gibi yeni teknolojilerin ekonomik alanda artan ölçüde kullanılmasına yol açmış, Fransız devrimi ise, sosyal, siyasal ve kültürel alanı etkisi altına almıştır. Sanayi devrimi, ekonomik faaliyetlerin hızla artmasına yol açarak, toplumun tüm alanlarında değişime neden olmuştur. Yeni teknolojilerin üretimde kullanılması ve işbölümü artışıyla üretim ve verimlilik hızla artmıştır. Tarıma dayalı geleneksel toplumda üretim, evlerde, el tezgâhlarında yapılırken, sanayi devrimi sonrasında üretim fabrikalarda yapılmaya başlanmış, toplumun kurumları, yapısı, norm ve davranış kalıpları değişmiş, geleneksel davranışlar giderek akılcı davranışlara yerini bırakmıştır (Aktan ve Tunç 1998: 118-124).

Sanayi devrimi sonrası, üretimde makinenin yoğun olarak kullanımıyla kitle üretimine geçilerek mal bolluğu yaşanmış; böylelikle birim maliyetin azalması ve mal arzının artmasıyla fiyatlarda önemli derecede düşüşler yaşanmıştır. Diğer taraftan, buhar makinesinin ulaşım araçlarında da kullanılmasıyla, şehirler, hatta ülkeler arasında, kısa sürede ucuz ve rahat seyahat etme, üretilen malları diğer ülkelerde pazarlama imkânı giderek artmıştır. Bu sayılanlar, Sanayi devriminin nimetler cephesinde yer alırken, külfetler cephesinde de, kuşkusuz kötü çalışma koşulları, düşük ücretler, dolayısıyla emeğin acımasızca -yaklaşık yarım yüzyıl- istismar edilmesi ve sömürülmesi neticesi ortaya çıkmıştır (Mahiroğulları 2005: 42).

Çalışma hayatının iki aktörü usta-çırak kavramının işçi-patron kavramına dönüşmesi sadece aktörlerin adının değişmesi bağlamında kalmamış; geleneksel çalışma ilişkileri döneminde usta-çırak arasında yüzyıllardır yaşanan ortak çıkarlara dayalı *dayanışma* olgusu, Sanayi devrimi sonrası yeni dönemde *çatışma*ya dönüşmüştür (Mahiroğulları 2005: 43).

Ali Duymaz ve H. İbrahim Şahin, Türkiye'deki mesleklerin Sanayi devrimi sonrasında ikili bir yapı arz ettiğine işaret etmektedirler:

> "... günümüz Türkiye'sinde bir yanda el becerisini ve geleneksel teknikleri kullanarak varlığını korumaya çalışan mesleklerle diğer yanda makineleri ve modern üretim

tekniklerini kullanan meslekler bir arada bulunmaktadır. Sanayi devriminin sonucu olarak ortaya çıkan bu durum, ilk bakışta geleneğin veya geleneksel olanın yok oluşu gibi görülebilir, ancak geleneğin durağan değil, dinamik bir yapı olduğu gerçeği dikkate alındığında bunun doğal bir süreç olduğu anlaşılacaktır." (Duymaz ve Şahin 2010: 101-102).

Bugün geleneksel meslek olarak adlandırdığımız meslekler, sanayi devrimi öncesinden kalma üretim ilişkileriyle varlıklarını sürdürmektedir. Bu meslekler, küresel ölçekte ortaya çıkan seri ve fabrikasyon ürünler karşısında bireysel yaratıcılık, folklorik teknikler ve turizmin katkısıyla kısmen de olsa rekabet gücü kazanabilmişlerdir. Örneğin, günümüzde at ile ulaşım kalmadığı için at arabası yapımı ortadan kalkmıştır; ancak bahçe ve kapalı mekân dekorasyonu olarak üretilen minyatür at arabaları veya turistik amaçlı kullanılan faytonları yapan ustalar ayakta kalmıştır.

Turizm ve Geleneksel Meslekler

Geleneksel mesleklerin üretmiş olduğu ürün ve hizmetler, yöresel ihtiyaçlara mı cevap vermelidir? Geleneksel meslekleri bölgesel kültür imgeleri haline getirebilir miyiz? Bu sorulara verilecek yanıtlar, turizm ve geleneksel meslekler arasındaki ilişkiyi çözümlememize yardımcı olacaktır. Nitekim Nebi Özdemir kültürel imge konusunda şu noktalara vurgu yapmaktadır:

"Buranın (ülke, kent, yöre vb.) neyi/neleri meşhurdur? sorusu, bir bakıma kentsel, yöresel ve ulusal imgeleri öğrenme, tanıma, deneyimleme ve bunu bir ya da birkaç kültürel unsurla anılaştırma ve gösterme isteğini ifade etmektedir. Yabancı/turist/öteki bu soruyu soruncaya kadar, ev sahipleri genelde bu konu üzerinde ciddi ve bilinçli bir şekilde durmuş ve düşünmüş değildir. İnsan ve toplum çoğu kere, yabancının kendini tanıma arzusu karşısında sahip olduklarının farkına varır. Deneyim avcıları olarak tanımlanan turistlerin merakı, kültür turizminin olduğu kadar, kültürel bellek ve imge araştırmalarının da temelini meydana getirmektedir." (Özdemir 2012: 108-109).

Dünya üzerinde çeşitli ülkeler, kültürel imge yaratma hususunda oldukça başarılı girişimlerde bulunmakta ve önemli ölçüde de bunu başarmaktadır. Kültürel imgeler, hem dünya çapında tanınmaya, hem de böylelikle turizmin gelişmesine katkıda bulunur. Günümüzde Brezilya'da Rio Karnavalı, Hollanda'da peynir ve lale, Fransa'da şarap, İspanya'da boğa güreşleri vb. nesne ve festivaller kültürel imge haline gelmiştir. Bu durumu ulusal ölçekte düşünürsek, Kapadokya denilince peri bacası dışında Avanos çömlekçiliği, Hacıbektaş taş işçiliği, Derinkuyu bez bebekleri vb. imgelerin turistlerin aklına gelmesi için çalışmalar yapılmalıdır.

Alan araştırması esnasında görüldüğü üzere, Nevşehir yöresinde yaşayan çoğu geleneksel meslek, yöresel ihtiyacın ötesinde turizme yönelik ürün ve hizmet üretmektedir. Böyle bir dönüşüm, elbette ürünlerin folklorik yönünü durağandan dinamiğe çevirmiş, halk sanatına yöreselden ulusala, ulusaldan evrensele geniş bir perspektif kazandırmıştır. Gelenek ustalarının bazılarının *yozlaşma* olarak adlandırdığı bu durum, bazılarına göre *değişim*dir ve ihtiyaca cevap vermeyen hiçbir ürün piyasada yer bulamayacağından dolayı *değişim* ve *dönüşüm* gereklidir. Halk bilimi ürünlerinin sunum ve temsili noktasında görüşler ortaya koyan Metin Ekici, sunumun çerçevesini şöyle çizmektedir:

"Sunum temelde ekonomik, turistik ve tanıtım amaçlı olabilir. Temsil gücü olan bir halk bilgisi ürününün ekonomik değeri zaten vardır ve böylesi bir yaratma içerik ve işlevi bakımından en azından kendi toplumu içinde bir ekonomik değere mutlaka sahiptir. Ekonomik değerin arttırılması noktasında turistik amaç ön plana çıkmakta, çünkü yerel veya ulusal bir halk bilgisi ürününün evrensel boyuta çıkması veya çıkartılması söz konusu edilmektedir. Turistik amacın gerçekleştirilmesinde ise tanıtım ve sunum önem kazanmaktadır." (Ekici 2004: 18).

Metin Ekici, *geleneksel* ve *değişme* kavramları üzerinden bu dönüşümün nasıl olması gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir:

> "*Geleneksel* ve *değişme* kavramları belki birbirine tezat olarak görülebilir. Ancak; her kuşakta değişen kültürel çevre ve özellikle kültürün teknolojik yönü, kültür içindeki diğer iki birimi; *toplumsal örgütlenme* ve *ideolojik birimleri* de belli ölçüde değiştirmektedir. Teknolojik kısımdaki hızlı değişme, sosyal örgütlenme kısmına biraz, ideolojik kısma ise çok az etki etmekte, ama her halükarda, zincirleme bir reaksiyon halinde az veya çok değişme meydana gelmektedir. Değişme her zaman iki şekilde meydana gelir. Toplum tarafından benimsenen, toplu yaşamı kolaylaştırırken toplumun yaratıp benimsediği diğer unsurlarla çatışmayacak şekilde meydana gelen değişme olumludur ve olumlu değişme, her zaman *gelişme* kavramı ile ifade edilir. Toplumsal değerlerle uyuşmayan veya sürekli bir çatışma arz eden nitelikteki bir değişme ise *bozulma* veya *dejenerasyon* kavramları ile ifade edilir." (Ekici 2004: 18).

Bir turistik öğe olan geleneksel el sanatlarının turizmde önemli bir yeri vardır. Turizmin gezinin planlanması, seyahat destinasyonu, ziyaret, dönüş ve son olarak da seyahati hatırlatmadan oluşan beş aşaması bulunmaktadır. El sanatları veya turizmdeki karşılığı ile hatıra eşya unsuru asıl önemini, beşinci aşamayı oluşturan hatırlatma sürecinde kazanmaktadır. Çünkü ziyaret edilen yerden alınan bir hediyelik eşya, turistlerin evlerinde, o yöreyi anıp tekrar ziyaret etmelerini sağlamak gibi bir işlevi olabilmektedir (Günal 2006: 176-177).

Böylece bu öğe sayesinde gezi deneyimi, geziden sonra da uzatılabilmekte ve sürdürülebilmektedir. Hatıra eşya gezi deneyiminin tekrar yaşanmasında, gezi anılarının zenginleştirilmesinde ve korunmasındaki araç ve simgelerden en önemlisidir (Doğan 1987: 85-86).

Ülkeler, kültürlerini turizm sektörü haline getirerek hem ekonomilerinin canlanmasını hem de kültürel değerlerini yaşatmayı amaçlamaktadır. Halk biliminin çalışma alanı da var olan kültürel değerleri gelecek nesillere aktarmaktır. Yani turizm ve halk biliminin ortak noktası kültürdür. Turizmin amacı bundan ekonomik gelir sağlamak, halk biliminin amacı ise kültürün unutulmasını engellemektir. Bundan dolayı da halk bilimi ve turizm sürekli etkileşim içindedir (Kaplan 2011: 33).

Kapadokya bir turizm bölgesi olması nedeniyle bu yörede var olan kültürel unsurlar, turistlerin ilgi odağında bulunmaktadır. Yörede var olan geleneksel mesleklerin bir kısmı turizme yönelerek ortadan kalkmaktan kurtulmuşlardır. Avanos çömlekçiliği bunun tipik bir örneğidir. Günlük kullanım kabı olarak yöre ve çevre yerleşim yerleri için üretilen çömlekler, 1970'li yıllardan itibaren turizmin gelişmesiyle paralel dönüşüme uğramıştır. Günümüzde Avanos çömlekçiliği, turistik hatıra-eşya olarak dekoratif ürünlere yönelmiştir.

Diğer yandan somut olmayan kültürel miras ve kültür turizminin birleştirici unsuru olabilecek *kültürel animasyon* ve *uygulamalı halkbilimi* kavramları önem kazanmaktadır. Nitekim Evrim Ölçer Özünel'e göre, etkin kültürel animasyonların oluşturulabilmesi için uygulamalı halkbiliminden yararlanma alanlarının tartışılabilmesi ve uygulanabilir örneklerin ortaya konulması önemlidir. Ancak, turizmi deniz-güneş-kum üçgenine sıkıştıran anlayışın bir benzeri turizme halkbilimi gözlüğüyle bakmaya çalışırken de karşımıza çıkar. Uygulamalı halkbilimi ve kültür turizmini birlikte ele alan çalışmaların çoğu tüketim-turizm-hediyelik eşya üçlüsünü ön plana çıkartmaktadır. Oysa kültürel animasyon ve uygulamalı halkbilimi kültür turizmini bir tüketim alanı olarak görmeyen yaklaşımları içerir. Uygulamalı halkbilimi ve kültürel animasyon, sürdürülebilir turizm anlayışını somut ve somut olmayan kültürel mirasla bir bütün olarak değerlendirir. Bu da elde bulunan somut miras ve bunun etrafında oluşan kültürel zenginliğin bir bütün olarak turistin hizmetine sunulmasıyla gerçekleşir (Özünel 2012: 98).

UNESCO Koruma Programları ve Geleneksel Meslekler

Toplumsal değerlerin geçmişten günümüze aktarılarak taşınmasının *somut* ve *somut olmayan* şeklinde adlandırılabilecek ikili bir yönü vardır. Somut olmayan kültürel miras olarak nitelendirilebilecek kültürel unsurlar, sadece ulusal ölçekte değil, aynı zamanda insanlığın ortak değeri olarak da kabul edilmektedir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu değerler, ihtiyaçlardan ortaya çıkmış, zamanla gelişerek halkın ortak estetik anlayışını yansıtan öğeler olmuşlardır.

Kültürel miras kavramı, UNESCO'nun 1972'de kabul ettiği *Dünya Mirası Sözleşmesi*'ne göre anıtlar, yapı grupları ve sitlerden oluşmaktadır. Tarih, sanat veya bilim açısından olağanüstü değer taşıyan anıtlar; mimari önemleri, homojenlikleri veya peyzaj içindeki konumlarıyla evrensel değer taşıyan yapı grupları; insan eliyle yapılmış veya doğa ve insanın ortak çabasının urunu olan tarihi, estetik, etnolojik veya antropolojik yönden evrensel değer taşıyan sitler *Dünya Mirası Listesi'*ne alınmak için önerilebilmektedir (Aksoy ve Ünsal 2012: 129).

20. yüzyılın sonlarına doğru, genelde halk kültürlerinin, özelde ise geleneksel mesleklerin koruma altına alınması fikirleri tartışılmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, küreselleşmenin tehdit ettiği halk kültürleri, UNESCO'nun 2003 tarihinde kabul ettiği *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*yle yeniden dünya kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Bu sözleşmeyle dünyanın kültürel çeşitliliğine yönelen tehditlerin başında olan küreselleşmeye karşı koruma programlarıyla halk kültürlerinin koruma altına alınması, uygulamalı folklor müzeleriyle bu kültürlerin yaşatılmaya çalışılması öngörülmektedir. Sözleşme, koruma kriterlerini 40 maddede tanımlamaktadır. Bu kriterlere göre taraf ülkeler, halk kültürlerini aynı zamanda insanlığın somut olmayan kültürel mirası olarak kabul edeceklerdir.

UNESCO'nun *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*, uzun yıllar devam ede gelen çalışmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sözleşmeden önce UNESCO'nun ilan ettiği *Popüler ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı, İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları İlanı Programı* ile *Yaşayan İnsan Hazineleri Programı* bu alanda öncü kararlardır.

Öcal Oğuz, UNESCO'nun koruma programlarının 19. yüzyıl kültür çalışmalarının temel dayanaklarından biri olan *fark*ın 21. yüzyılda büyük oranda ortadan kalkacağı düşünce ve kaygısıyla ortaya çıktığını ifade etmiştir. Oğuz'un aktardığı bilgilere göre, küreselleşme, bu yönüyle kültürleri tek-tipleştirici bir olgu olarak ele alınmakta ve onun bu olumsuz yönüne karşı mücadele bayrağı açılmaktadır. 20. yüzyılın son çeyreğinde tartışılan kültürü koruma düşüncesinin uzun serüveni, ortaya adında *koruma* kelimesi bulunan dört sözleşme çıkarmıştır (Oğuz 2008: 6).

Oğuz'un verdiği bilgilere göre, UNESCO'nun bu amacı güden daha kapsamlı bir koruma yaklaşımı *Yaşayan İnsan Hazineleri Sistemi*dir. Bu sistem, UNESCO'nun *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi* kapsamında oluşturulmuş ve ilk ortaya atıldığı 1993 yılından beri sürekli olarak geliştirilmiştir. UNESCO, bu sistem aracılığı ile somut olmayan kültürel mirası üreten insana dikkat çekmek istemektedir. Bu sisteme göre, somut olmayan kültürel mirası üreten ve gelecek kuşaklara aktarmakta olan usta kişiler *insan hazineleri* olarak adlandırılmakta ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine zarar vermeden kültürün korunmasına ve gelecek kuşaklara aktarılmasına yapacakları katkıya vurgu yapılmaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında başyapıt ilanı, örgün ve yaygın eğitim, kültürel mekânların korunması gibi konuların yanında kültürü sürdüren topluluk, grup ve bireyin önemi bu sistemde daha da öne çıkarak usta insanların kültürün aktarılmasındaki rolüne dikkat çekilmektedir (Oğuz 2008: 6).

Ulusal Yaşayan İnsan Hazineleri Sistemlerinin Kurulması İçin Yönerge'de yaşayan insan hazineleri kavramı şöyle açıklanmaktadır:

"Yaşayan İnsan Hazineleri, somut olmayan kültürel mirasın spesifik unsurlarını yüksek derecede icra etme ve yeniden yaratma bilgisine ve yeteneğine sahip olan kişilerdir. Her bir üye devlet, bilginin ve yeteneğin taşıyıcılarını adlandırmak için uygun bir başlık seçmelidir. UNESCO tarafından önerilen *Yaşayan İnsan Hazineleri* başlığı belirticidir. Var olan sistemler arasında, hâlihazırda çeşitli başlıklar bulunmaktadır: *Sanat Ustaları* (Fransa), *Popüler El Sanatı Geleneği Taşıyıcıları* (Çek Cumhuriyeti), *Yaşayan Ulusal Hazine* (Kore Cumhuriyeti), *Önemli Bir Somut Olmayan Kültürel Miras Varlığının Sahipleri* (Japonya ve Kore Cumhuriyeti)." (Oğuz 2009: 155).

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, belirtilen alanlarda kültürel mirasın ulusal ölçekte korunması için araştırılıp derlenmesi, arşivlenmesi, müzeler kurulması, örgün eğitim içerisinde okutulması, toplumda olumlu bir farkındalık oluşturulması, nesiller arasındaki kültürel kopuklukların giderilmesini temel amaç olarak görmektedir. Türkiye'de 21 Ocak 2006'ta *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun* kabul edilerek sözleşmeye taraf ülke olmuştur. AREGEM bu konunun sorumlusu ve uygulayıcısıdır (Anmaç 2013: 16). Sözleşmenin 2. maddesinde tanımlar verilmiş ve somut olmayan kültürel miras kavramı şu şekilde açıklanmıştır:

"Somut olmayan kültürel miras toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar anlamına gelir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur. İşbu sözleşme bağlamında, sadece, uluslararası insan hakları belgeleri esaslarına uyan ve toplulukların, grupların ve bireylerin karşılıklı saygı gereklerine ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olan somut olmayan kültürel miras göz önünde tutulacaktır." (Oğuz 2009: 167).

İlgili maddenin devamında somut olmayan kültürel miras alanları genel hatlarıyla listelenmiştir. Listede görüldüğü üzere beş maddenin tamamı halk biliminin çalışma alanlarıyla ilişkilidir:

"Yukarıda 1. fıkrada tanımlanan somut olmayan kültürel miras, özellikle aşağıdaki alanlarda belirir: a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar; b) gösteri sanatları; c) toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler; d) doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar; e) el sanatları geleneği." (Oğuz 2009: 167-168).

Öcal Oğuz, koruma teriminin somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma anlamına geldiğini; buna kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma olduğu kadar, bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılmasının dâhil olduğunu ifade etmiştir (Oğuz 2009: 168).

Türkiye'de SOKÜM kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü ile UNESCO Türkiye Milli Komisyonu çalışmalar yapmaktadır. AREGEM, 4848 Sayılı Kanun'a göre bu konuda uygulayıcı birimdir ve görevi; somut olmayan kültürel mirasın derlenmesi, araştırılması, tanıtımı, arşivlenmesi, bu konuda tescil ve tespit kurulları meydana getirilmesi, ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasında işbirliği geliştirilerek koordinasyonun gerçekleştirilmesi olarak 13. madde içinde belirlenmiştir (Anmaç 2013: 19).

Türkiye, SOKÜM çerçevesinde *SOKÜM Ulusal Envanteri* ve *Yaşayan İnsan Hazineleri Ulusal Envanteri* olmak üzere iki çeşit envanter çalışması yürütmektedir. SOKÜM Ulusal Envanterinin oluşturulmasında insan yaratıcılığının bir kanıtı olarak değeri, kültürel ve toplumsal gelenekler içerisindeki köklülüğü, belirtilen topluluk ya da grubu temsil niteliği ve kaybolma riski ölçütleri dikkate alınır. Bu listede şimdiye kadar kabul edilmiş olan unsurlar şunlardır:

> "Ahilik, Alevi-Bektaşi ritüeli semah, Arguvan türküleri, âşıklık geleneği, aşure, atma türkü, bahar bayramı, barak havaları, bıçakçılık, boğaz havaları, bozlak havaları, cigor bayramı, çalgı yapımcılığı, çinicilik, çoban bayramları (koç katımı, saya, döl dökümü, koyun yüzdürme), çömlekçilik, ebru sanatı, Edirnekari sanatı, erguvan bayramı, feretiko bez dokuma, geleneksel sohbet toplantıları, halı dokuma, hamam, hayır geleneği, hıdrellez/Aziz George günü, ıslık dili, imece, kahve kültürü, Karagöz, kartal halayı, kaşenlik, keçecilik, Kırkpınar yağlı güreşleri, kilim dokuma, kirvelik, kispet yapımcılığı, köçeklik, Köroğlu hikâye anlatımı geleneği, köse oyunu, lületaşı işleme, mayıs yedisi, meddahlık, mesir macunu festivali, Mevlevi sema törenleri, Nasreddin Hoca fıkra anlatım geleneği, nazar boncuğu, Nevruz, oya sanatı, sabantoy/habantoy, Sarıkeçililer ve yayla göçü, sepetçilik, seymenlik, sin sin oyunu, telkari, taş işleme, tören keşkeği, yağmur duası törenleri, yayla şenlikleri, yaylacılık, yazmacılık, zeybeklik"[1].

Görüldüğü üzere bu envanterde bıçakçılık, çalgı yapımcılığı, çinicilik, çömlekçilik, keçecilik vb. geleneksel meslekler yer almaktadır.

Geleneksel meslekleri icra eden gelenek ustalarının kültürel aktarımlarının devamlılığını sağlama çabaları, *Yaşayan İnsan Hazineleri Türkiye Ulusal Sistemi*ni oluşturmak amacıyla 2008 yılında hazırlanan *Yaşayan İnsan Hazineleri Türkiye Ulusal Envanteri*nin hazırlanmasıyla başlamıştır.

Geleneksel bilginin gelecek kuşaklara aktarımında, kültürü sürdüren topluluk, grup ve birey en önemli etkendir. Bundan dolayı geleneğin ustalarının tespiti ve bunların envanterinin oluşturulması, somut olmayan kültürel mirasın korunması ve devamlılığı açısından özellikle dikkat edilen unsurlardır. *Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi*nde kayda alınan bu gelenek ustaları kendi mesleklerine ait belge, doküman ve bilgiler ile AREGEM'e başvurularını yapmakta ve sonrasında yeterli görülüp kabul edilen başvuru sahipleri Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi'nce kayıt edilmekte ve kendilerine *Kültürel Miras Taşıyıcısı* olduğunu gösterir belge düzenlemektedir (Anmaç 2013. 23).

Yaşayan İnsan Hazineleri, somut olmayan kültürel mirasın belli unsurlarını yeniden yaratmak ve yorumlamak açısından gerekli bilgi ve beceriye yüksek düzeyde sahip kişileri anlatır. Yaşayan İnsan Hazineleri şu ölçütlere göre belirlenir: Ustalığını 10 yıldır icra ediyor olması, sanatını usta - çırak ilişkisi ile öğrenmiş olması, bilgi ve becerisini uygulamadaki üstünlüğü, konusunda ender bulunan bilgiye sahip olması, kişi veya grubun yaptığı işe kendini adamışlığı, kişi veya grubun bilgi ve becerilerini geliştirme yeteneği (sanatının toplumla buluşmasını sağlayacak yenilikler içermesi), kişi veya grubun bilgi ve becerilerini çırağa aktarma becerisi (bir çırak yetiştirmiş olması)[2].

Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi'ne kayıtlı Kültürel Miras Taşıyıcılarının, şimdiye kadar envantere geçmiş olan meslekleri şunlardır:

---

[1] AREGEM, "SOKÜM Ulusal Envanteri", (Güncelleme Tarihi: 04.01.2014). http://aregem.kulturturizm.gov.tr/somut-olmayan-kulturel-miras-ulusalenvanteri.html

[2] AREGEM, "Yaşayan İnsan Hazineleri Ulusal Envanteri", (Güncelleme Tarihi: 04.01.2014). http://aregem.kulturturizm.gov.tr/yasayan-insan-hazineleri-ulusal-envanteri.html

"Aba dokuma, ağaç işçiliği, ağaç işleri-yatık yapım, ağaç yapım işleri-topaç yapımı, ahşap işçiliği-ahşap oyma, ahşap işçiliği-kaşık yapımı, ahşap işçiliği-kuş kafesi yapımı, ahşap işçiliği-kündekari, bakır işçiliği, bakırcılık, bastonculuk, bıçakçılık, cam altı resim, cam işçiliği-Beykoz, cam üfleme, çalgı yapımı, çalgı yapımı-kemençe, çalgı yapımı-tulum, çalgı yapımı-ud, çalgı yapımı-ney, çalgı yapımı-saz, çalgı yapımı-kaval, çancılık, çarık yapımı, çinicilik, çizmecilik, çömlekçilik, deri işçiliği, dokuma, dokumacılık-battaniye, ebru, fayton, geleneksel giysili bebek yapımı, gölge oyunu tasviri yapımı, gümüş işçiliği, gümüş işçiliği-kazaz, gümüş işçiliği-telkâri, gümüş-Oltu taşı, halı dokumacılık, hüsnü hat sanatı, ipek dokumacılık, işlemecilik, işlemecilik-sim sırma, kalem işi, keçecilik, kemik tarak yapımı, klasik cilt sanatı, koşum takımları, körüklü çizme yapımı, kaatı, kutnu dokuma, lületaşı işçiliği, Maraş işi işleme, metal işçiliği, minyatür, oya yapımı, örücülük, peştamal dokuma, rebab, saraçlık, sedefkârlık, sepet örücülüğü, sepetçilik, seramik, takunyacılık, tel kırma işleme, tespihçilik, tezhip, yazma baskı-Kastamonu, yazma baskı-Tokat, yazmacılık, yemenicilik"[3].

Nevşehir'de Yaşayan Geleneksel Mesleklerin Bugünkü Durumu ve Mevcut Sorunlar

Küreselleşmenin yoğun etkilerine maruz kalan 21. yüzyıl dünyasında ulusal ve yerel değerler, kültürel ifade çeşitlilikleri çok hızlı bir biçimde ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Küreselleşme olgusunun getirdiği tek tipleşme, bilgi toplumunun kitle iletişim araçlarıyla yaratılmakta, küresel ölçekte ekonomik belirleyiciliği üstlenen ülkelerin sınırlarını çizdiği popüler kültür öğeleri, kültürel ifade çeşitliliklerinin alanını daraltmaktadır. 20. yüzyılın son çeyreğinde, bu tehlike dünya kamuoyu tarafından fark edilmiş, kültürel ifade çeşitliliklerinin kaybolmaması için koruyucu önlemler düşünülmüş, uygulamaya konmuştur. UNESCO, küresel çerçevede bu önlemleri sistemleştirmeye, belirli kriterler getirmeye çalışan bir kuruluştur. UNESCO'nun küreselleşmenin olumsuz etkilerini en aza indirgemek ve dünyanın somut olmayan kültürel mirasını insanlığın ortak değeri olarak kabul edilmesini sağlamak amacıyla ilan ettiği koruma programlarını ve *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*'ni bu bağlamda değerlendirmek gerekir.

Nevşehir yöresinde yaşayan geleneksel mesleklerin belirlenmesi, derlenmesi ve kayıt altına alınması hususuna dikkat çekmeyi amaç edinen bu çalışma, yöresel kültür imgelerini önce ulusal, sonra evrensel boyutta tanıtmayı, turizmle paralel olarak değişen ve dönüşen geleneksel mesleklerin bugünkü durumu ile geleceğe nasıl taşınması gerektiği noktasında bir tartışma yaratmayı da hedeflemektedir. Nevşehir'in Kapadokya bölgesinde bulunması, turizmin il çapında günlük hayatın her aşamasında etkisini hissettirmesi, kültürel hayata yeni bir bakış açısı getirilmesine sebep olmuştur. Yörede yaşayan geleneksel mesleklerin turizmle birlikte büyük ölçüde değişim ve dönüşüme uğradığı, halk bilimi yaratması olan geleneksel ürünlerin sunum ve temsili noktasında örnek çalışmaların var olduğu gözlemlenmiştir.

Nevşehir yöresinde yaşayan geleneksel mesleklerin, çömlekçilik dışında, özel çarşısı yoktur. Özellikle merkez ilçedeki sanayi sitesinde yoğunlaşan dükkânlarda faaliyetlerini sürdüren gelenek ustalarının mesleklerini ayakta tutmak adına bir örgütlenme ve işbirliği içine girmediklerini söylemek mümkündür.

Nevşehir yöresinde tespit edilen 27 geleneksel meslek içinde saraçlık, kalaycılık, minyatür at arabası yapımı ve kündekarlık mesleklerinin sadece birer ustası kalmıştır. Bu mesleklerde talep olmadığı için çırak çalışmamaktadır. Yaşayan ustaların mesleği bırakmaları halinde bu mesleklerin ortadan kalkacağı aşikârdır. Diğer yandan tandır yapımı, kamyon kasası süslemeciliği, oniks taş

[3] AREGEM, "Geleneksel El Sanatları Sanatkârları Listesi", (Güncelleme Tarihi: 04.01.2014). http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,13027/ustalar-sanatcilar-ozanlar.html

işçiliği, ayakkabıcılık/köşkerlik, saat tamirciliği ve nalbantlık mesleklerinde çeşitli sebeplerden dolayı usta olarak 2-3 kişi kalmıştır ve bu mesleklerde de çırak yetişmemektedir. Bu mesleklerin önümüzdeki yıllarda 15-20 yıl önce Nevşehir'de yaşayan ancak günümüzde var olmayan palancılık, bezircilik vb. meslekler gibi ortadan kalkacağını öngörmekteyiz. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı ARAGEM'in envanter listesine bu meslek temsilcilerinin alınması, bu mesleklerin geleceğe aktarımı hususunda gerekli çalışmaların yapılması yerinde olacaktır.

Ekonomik ve sosyal yapının değişmesi sonucunda at, eşek gibi tarımda ve ulaşımda kullanılan hayvanların yerini motorlu araçlar almıştır. Bu değişim, bu hayvanlara bağlı olan meslekleri olumsuz anlamda etkilemiş, söz konusu mesleklerde dönüşüme yol açmıştır. Nevşehir'de saraçlık yapan Osman Taksu, at koşumları ve süslemeleri yerine, süs köpekleri ve evcil köpekler için malzemeler üretmeye başlamıştır. Nalbant Ahmet Odabaşı, nal çakmaktan ziyade, nal üreterek hala bazı yörelerinde at ve eşek kullanılan Doğu ve Güney Doğu Anadolu illerine ürünlerini pazarlamaktadır. Diğer yandan nadiren Ürgüp'teki turistik amaçlı faytonlara çekilen atları nallamaktadır. At arabası ustası Ali Kocatürk, at arabalarının günlük hayattan çekilmesiyle uzun süredir minyatür at arabası yapımına yönelmiştir. Yapmış olduğu ürünler, dekoratif olup bahçe ve kapalı mekânlarda kullanılmaktadır.

Seri üretimin ve bunun sonucu fabrikasyon ürünlerin piyasaya hâkim olmasının olumsuz etkilediği mesleklerin başında el yapımı ayakkabı üretimi ve köşkerlik gelmektedir. Nevşehir'de 3-4 usta köşker, emekli olmalarına rağmen mesleklerini devam ettirmekte, halk oyunları ekiplerine ve standart ayakkabı bulamayan müşterilere ayakkabı yapmaktadırlar. Ancak piyasada talebin azlığı, seri üretici ayakkabı mağazalarıyla rekabet gücünün zayıflığı bu mesleği de ortadan kaldıracağa benzemektedir.

Aynı durum saat tamirciliği için de geçerlidir. Piyasaya sürülen ucuz saatler sebebiyle saat tamirciliği yok olmaya yüz tutmuştur. Saat tamirciliğine yeni bir boyut kazandırılmazsa bu meslek yakın bir zamanda ortadan kalkacaktır. Arz-talep dengesi bakımından bir planlama dâhilinde antika saatlerin teşhir edileceği bir müze yoluyla bu mesleğin turizme açılması sağlanabilir.

Nevşehir'de taş işçiliği, yöreye özgü volkanik taşların işlenmesiyle sürdürülmektedir. Sarı taş işçiliği ve kaya oymacılığı turizmle paralel yeniden şekillenen mesleklerdendir. Kaya oymacıları eskiden depo ve oyma ambarlar yaparken, günümüzde son zamanlarda rağbet gören turistik mağara otelleri gibi yapıların inşasında çalışmaktadırlar. Sarı taşlar ise çeşmelerden evlere, otellerden camilere kadar çeşitli yapıların inşasında kullanılmaya devam etmektedir.

Oniks taş işçiliği günlük kullanım eşyalarından ziyade turistik hediyelik eşya yapımına, özellikle Hacıbektaş ilçesinde tamamen inanç merkezli üretilen ürünlere yönelmiştir. Oniks taş ocaklarının kapanması, ustaların bu meslekte geçimlerini sağlamalarının zorlaşması, Pakistan'dan ucuza gelen ithal ürünler karşısında rekabet sağlanamaması gibi sebeplerle oniks taşı ustaları başka mesleklere yönelmektedirler. Uçhisar'da yoğunlaşan ponza taşı işçiliği, tamamen turistik amaçlarla ortaya çıkmasına rağmen, hammadde temininin zorluğu ve kalıp alçıdan yapılan ucuz eşyalar nedeniyle gerilemiştir.

Hacıbektaş'ta yapılan derlemeler esnasında mezar ustalarının el işinden torna-tezgâh üretimine yöneldikleri gözlemlenmiştir. Günümüzde mezar taşlarına yazılan yazıların bir kısmı, çeşitli figürler ve bazı özel formlar el işiyle yapılmaktadır. Hacıbektaş'ta Alevi-Bektaşiliğe özgü inanç öğeleri mezar taşlarına yansımıştır. Yöredeki Tomarza taşı işçiliğinde ise bahçe dekorasyonunda kullanılan ürünler ile şömine ve barbekü yapımı ön plana çıkmıştır.

Avanos çömlekçiliği, 1970'li yıllardan itibaren yörede başlayan turizm faaliyetleriyle yeni bir anlayış kazanmıştır. Özellikle son 15-20 yılda günlük kullanım kaplarından ziyade turistik hediyelik eşyalara yönelen Avanos çömlekçiliğinde geleneksel formların yanında Hitit ve Frig

formlarının da kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu formların üstüne çizilen desen ve motifler, eski Anadolu uygarlıkları ile Osmanlı ve Selçuklunun kullandığı desen ve motiflerden seçilmektedir. Çömlekçilikte var olan bu dönüşümü yozlaşma olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Çünkü halkbilimi ürünlerinin yaşayabilmesi için çağın taleplerine cevap vermesi ve geleneğin güncellenmesi gerekmektedir.

Avanos çömlekçileri, turist gruplarına ürünlerin çarkta yapılışını bizzat izletmekte, isteyenlere de bu durumu deneyimlemesini sağlamaktadırlar. Yapılan bu etkinlik, halk bilimi ürünlerinin sunum aşamasını oluşturmaktadır. Böylelikle yöreye gelen turistlere halk bilimi ürünüyle ilgili kalıcı hatıralar ve kültürel imge açısından yararlı izlenimler bırakılmaktadır. Diğer yandan atölyelere gelen yerli ve yabancı turistlere üretimin aşamaları, ürünlerin hikâye ve motifleri anlatılır. Anlatım kısmıyla ilgili çömlek ustaların dışında yabancı dil bilen kişiler istihdam edilmektedir. Bu anlatımlar turistlerin ilgisini çekmektedir. En çok Hitit testilerinin hikâyeleri, o dönemdeki kullanım amaçları ve motiflerinin anlamları üzerinde durulmaktadır.

Son yıllarda Avanos atölyelerinde çömleklerin yanında seramik ürünlerin de yer aldığı tespit edilmiştir. Özellikle Kütahya işi seramik ve çiniler, çömlekçi atölyelerinde turistik amaçlı yapılmaktadır. Avanos'ta bulunan bazı seramik atölyeleri 50-60 kişi çalıştırabilecek kapasiteye ulaşmıştır. Atölyede seramik ustalarının yanında nakışçılar, desenatörler, fırıncılar ve turist gruplarına rehberlik eden kişiler de çalışmaktadır. Kimi seramik atölyelerinde turistlerden öğrenilen Japon seramik pişirme tekniği *raku* ile kap kacak yapımı dikkat çekicidir. Turizmin hem çömlekçilik, hem de seramikçilik üzerinde önemli etkileri olduğu muhakkaktır. Bu bağlamda profesyonelleşmeyle birlikte özellikle büyüyen atölyelerde geleneksel usta-çırak ilişkilerinin yerini patron-işçi ilişkilerinin aldığı söylenebilir.

Tarıma ve hayvancılığa bağlı olarak gelişen demircilik mesleğinde de bir dönüşüm yaşandığını söylemek mümkündür. Büyük firmaların fabrikalarda ürettiği kazma, zincir, çekiç, tırmık, tırpan, balta vb. aletler, aynı şekilde büyük marketlerde bahçe ve ev aletleri reyonlarının ortaya çıkması, geleneksel demirciliğe darbe vurmuştur. Demircilerin bir kısmı ferforje adı verilen ve oksijen kaynakları gibi kısmen makinelerin kullanıldığı daha ince işlere yönelmişler ve böylelikle bahçe çitleri, aynalık, kapı tokmakları, pencere ve balkon korkulukları gibi mekân süsleme ürünleri yapmaya başlamışlardır. Bu ürünlerin turistik mekânlar için yapılanları da vardır.

Konfeksiyon giyimin piyasaya hâkim olmasıyla terziliğin yaygınlığı azalmıştır. Nevşehir'de terzilik yapan ustalar genelde emeklidir. Sosyalleşmek ve ek gelir kazanmak için dükkânlarını açan terziler, artık elbise dikmekten ziyade paça kısaltma gibi tamir işleri yapmaktadırlar. Bazı terziler, kapitalist tüketim kültürünün merkezleri sayılan büyük alışveriş merkezlerinin alt katlarında giyim mağazalarıyla anlaşmalı çalışarak ayakta durmaktadırlar.

Avanos ve Ürgüp halıcılığı 80'li yıllarda önemli ölçüde azalmış, 90'lı yıllarda ise tamamen ortadan kalkmıştır. Ev tezgâhlarında halı dokumanın ortadan kalkması, bazı turizm yatırımcılarını harekete geçirmiş ve bu kişiler halı üretimini yeniden başlatmak amacıyla halı atölyeleri kurmuşlardır. Geleneğin yeniden canlandırılmasına bir örnek teşkil eden bu durumun uygulamalı halk bilimi müzeciliği anlayışına yeni bir kapı aralayacağını düşünmekteyiz. Kurulduğu yıllarda halı alım satımı gerçekleştiren *Bazaar54* adındaki kuruluş, ilerleyen yıllarda turizme yönelik sunum ve gösterim de yapmaya başlamıştır. Kuruluşa gelen turistler, ipliklerin boyanmasından halı tezgâhlarında dokumaya kadar halı dokumacılığının nasıl yapıldığını bizzat gözlemleyebilmekte ve halıların hikâyelerini dinleyebilmektedirler. Bu teatral gösterim ve sunumda çalıştırılan yaklaşık 30 personel vardır.

Nevşehir'de geçmişi olmayan deri takı tasarımı, gümüş takı tasarımı ve su kabağı süslemeciliği yöreye turizmle birlikte girmiş mesleklerdir. Bu meslek mensupları el işi ürünlerini

turistlere satmaktadırlar. Takı tasarımcıları, genelde yerleşim yerlerinin dışında turist turlarını ağırlamak ve onlara satış yapmak için yapılan sanat merkezlerinde sanatlarını icra etmektedirler. Geleneksel usta-çırak ilişkisi bu mesleklerde yoktur.

Nevşehir'de bez bebek yapımı, Derinkuyu ilçesinde yaygındır. Bu konuda her ne kadar Kayseri'ye bağlı Soğanlı köyü ünlenmiş olsa da, bez bebekleri süs eşyası olarak Nevşehir'in bütün turistik yerlerinde görmek mümkündür. Derinkuyu'da bez bebek yapımı geleneksel usullerle devam etmektedir. Ancak son yıllarda imalat önemli ölçüde azalmıştır. Diğer yandan yorgancılık ise, günlük kullanım yorganları yerine çeyiz yorganlarına yönelmiştir. Bunun sebebi, günlük kullanım yorganlarında fabrikasyon imalatın egemen olmasıdır.

Nevşehir yöresinde yaşayan geleneksel mesleklerin bir kısmında mesleki pir inancı ve anlatıları vardır. Bu inanç ve anlatılar, Ahilik kültürünün günümüzdeki izleri olarak değerlendirilebilir. Pir inançları ve anlatıları mesleğe bağlılık, işini düzgün yapma, meşruluk vb. eğitimsel ve toplumsal işlevlere sahiptir. Diğer yandan, usta-çırak ilişkisi, çırak yetiştirme kültürü, esnaf yardımlaşması, dükkân açma-kapama ritüelleri, mesleğe bağlı sözlü kültür unsurları Nevşehir'de söz konusu mesleklerin önemli bir kısmında ortadan kalkmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Nevşehir yöresinde yaşayan geleneksel mesleklere genel olarak baktığımızda, bu mesleklerden turizme yönelenlerin, çağın gereklerine ve taleplerine cevap verenlerin ve buna yönelik olarak değişim ve dönüşüm geçirenlerin ayakta kaldığı, yaşamaya devam ettiği ve edeceği görülmektedir. İnsan ihtiyaçlarının hızla değiştiği günümüz dünyasında geleneksel olanı *eskiye ait* ve *durağan* olarak düşünmek yanlış olacaktır. Gelenek, kendi unsurlarını bozmadan çağın gereklerine cevap verebilir niteliğe dönüşebilirse geleceğe aktarılabilir. Aksi takdirde ortadan kalkarak bir hatıra konumuna geçer. Bu noktadan hareketle, ilgili kişi ve kuruluşlara Nevşehir'de yaşayan geleneksel mesleklerle ilgili şu önerileri getirebiliriz:

1. Özellikle tek temsilcisi kalan meslekler AREGEM'in yaptığı envanter çalışmalarına dahil edilmeli, gelenek ustaları kültürel miras taşıyıcıları olarak tescil edilmelidir.

2. Söz konusu meslekler için vergi indirimi yapılmalı, gelenek ustalarının işini devam ettirebilmesi için hibe kredilerin önü açılmalı, gerekirse AB fonlarından destekler temin edilmelidir.

3. Meslek grupları adına çalışma ve tanıtımlar yapacak meslek örgütleri ve dernekler kurulmalıdır. Geleneksel meslekleri tanıtıcı faaliyetler düzenlenmeli, konuyla ilgili kamuoyunun dikkati çekilerek duyarlık ve farkındalık yaratılmalıdır.

4. Nevşehir'de el sanatlarına dayalı olarak gelişen geleneksel mesleklerle ilgili *hafıza mekânları* kurulmalı ve bu meslek mensupları Sanayi sitelerinden buralara taşınmalıdır.

5. Meslek ustaları, günümüz ekonomi anlayışı içinde arz-talep modeline uygun olarak gelenekten kopmadan yaptığı ürünleri yenilemelidir.

6. Nevşehir yöresinde geleneksel mesleklere bağlı olarak kültürel imge çalışmaları yapılmalı; bu amaca yönelik turizmde algı yönetimi kavramı geliştirilmelidir.

7. Yörenin turizm planlaması dâhilinde bir uygulamalı halk bilimi müzesi kurulmalı; burada el sanatları ürünlerinin sunumu gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

AKSOY, Aslı ve ÜNSAL, Deniz (ed.). (2012). *Kültürel Miras Yönetimi.* Ankara: AÖF Yayınları.

AKTAN, C. Can; TUNÇ, Mehtap. (1998). Bilgi Toplumu ve Türkiye. *Yeni Türkiye, 19,* s. 118-134.

ANMAÇ, Gülçin. (2013). *Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Kuyumculuğun İstanbul Örneğinde İncelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

DOĞAN, H. Zafer. (1987). *Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri.* İzmir: Uğur Ofset Matbaacılık.

DUMAN, Mustafa. (2011). *Gaziantep'teki Geleneksel Meslekler Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

DUYMAZ, Ali; ŞAHİN, H. İbrahim. (2010). Meslek Folkloru Kapsamında Geleneksel Mesleklerdeki Pir İnancı ve Hikâyeleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Milli Folklor, 87,* s. 101-112.

EKİCİ, Metin. (2004). Halk Bilim Araştırmalarında Üçüncü Boyut. *TÜBAR, 16,* s. 13-20.

EKİCİ, Metin. (2007). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri.* Ankara: Geleneksel Yayınları.

ERSOY, Ruhi. (2006). Gelenek, Değişim ve Kıbrıs'ta Türk Kimliği. *Türk Bilig Dergisi, 12,* s. 134-142.

GOODE, William. (1996). Topluluk İçinde Topluluk: Meslekler. *Meslekler ve Sosyoloji.* Der. ve Çev. Zafer Cirhinlioğlu. Ankara: Gündoğan Yayınları, s. 67-80.

GÜNAL, Veysi. (2006). *Mardin İlinde Kültürel Çekicilikler ve Turizm Amaçlı Kullanım Olanakları.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

KAPLAN, Tuba. (2011). *Gaziantep Kültür Turizmine Halkbilimsel Bir Yaklaşım.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

KUZGUN, Yıldız. (2003). *Meslek Rehberliği ve Danışmanlığına Giriş.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

MAHİROĞULLARI, Adnan. (2005). Endüstri Devrimi Sonrasında Emeğin İstismarını Belgeleyen İki Eser: Germinal ve Dokumacılar. *Sosyoloji Konferansları Dergisi, 32,* s. 41-53.

MARSHALL, Gordon. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü.* Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

OĞUZ, M. Öcal. (2008). UNESCO ve Geleneğin Ustaları. *Milli Folklor, 77,* s. 5-10.

OĞUZ,M. Öcal. (2009). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

ÖZDEMİR, Nebi. (2012). *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi.* Ankara: Hacettepe Yayıncılık.

ÖZÜNEL, E. Ölçer. (2012). Peri Bacalarına Sihirli Değnek: Nevşehir Turizminin Kültürel Animasyon ve Uygulamalı Halkbilimi Bağlamında Değerlendirilmesi. *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri.* C. 3. Ed. Adem Öger. Ankara: Nevşehir Üniversitesi Yayınları, s. 93-102.

YILDIRIM, Dursun. (1998). *Türk Bitiği.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

AREGEM, "Geleneksel El Sanatları Sanatkârları Listesi", (Güncelleme Tarihi: 04.01.2014). http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,13027/ustalar-sanatcilar-ozanlar.html

AREGEM, "SOKÜM Ulusal Envanteri", (Güncelleme Tarihi: 04.01.2014). http://aregem.kulturturizm.gov.tr/somut-olmayan-kulturel-miras-ulusalenvanteri.html

AREGEM, "Yaşayan İnsan Hazineleri Ulusal Envanteri", (Güncelleme Tarihi: 04.01.2014). http://aregem.kulturturizm.gov.tr/yasayan-insan-hazineleri-ulusal-envanteri.html

Resimler

1. Ali Kocatürk'ün Yaptığı Minyatür At Arabası

2. Melih Eroğlu'nun Yaptığı Su Kabağı Avizeleri

3. Emine Ekin'in Yaptığı Bir Bez Bebek

4. Sercan Ertan'ın Tasarladığı Gümüş Süslemeli Takılar

5. Durmuş Aslan'ın Oyduğu Bir Otel Odası

6. Alpaslan Çelebi'nin Yaptığı Oniks Ürünleri

7. Hacıbektaş'ta Oniksten Yapılmış Teslim Taşları

8. Ponza Taşı Ustası Nihat Serhat

9. Ferhat Akcan'ın Atölyesinde Çömlekler

10. Seramik Atölyesinde Satış Tezgâhları

11. Turistlere Yapılan Sunum

